

ADALÉKOK BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE 10–11. SZÁZADI RÉGÉSZETI EMLÉKEIHEZ

Prohászka Péter

Szegedi Tudományegyetem, Régészeti Tanszék

Absztrakt: A tanulmányban két honfoglalás kori leletre (Muhi és Tarcál) vonatkozó adattári források közreadására kerül sor, amelyek számos új adattal gazdagítják a megye 10–11. századi emlékanyagát.

Kulcsszavak: honfoglalás kora, karperec, tarcali sír, kutatástörténet

BEVEZETÉS

A honfoglalás és az államalapítás korának számos fontos emléke ismert Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéről.¹ Ezek súlypontja elsősorban a Bodroghözre esik, ahonnan olyan leletek és temetők kerültek elő, mint az ún. tokaji kincs vagy a karosi temetők. A megye további tájegységei – mint például a Taktaköz – területén azonban szintén jelentkezik a honfoglalók hagyatéka. Ezen emlékanyag közreadása a 19. század végétől folyamatosan történik (HAMPEL 1900; 1905; 1907; K. VÉGH 1970; RÉVÉSZ 1996), és a karosi temetők megjelenése után a taktaközi leleteket bemutató korpuszkiadást is elkészítés alatt áll, amely munkát Kovács László végzi el. A Borsod-Abaúj-Zemplén megye 19. században és a 20. század első felében előkerült 10–11. századi leleteinek közreadásánál azonban feltétlenül szükséges a rájuk vonatkozó adatok ellenőrzése, az esetleges levél- és adattári források feltárása. A levéltárakban, könyvtárakban és adattárakban található levelezések, iratok, beszámolók és tudósítások, melyek eddig többnyire elkerülték a kutatók figyelmét, ugyanis lehetőséget biztosítanak a leletkörülmények és összetételek tisztázására. Sokszor az írásbeli beszámolók kiegészülnek rajzokkal, térképekkel és fényképekkel. Melyre jó példa egy ékszer rajza, amely az 1936-ban megbolygatott karosi temető egyik sírjából származott. E gemmadíszes darab a karoling ékszerművesség körébe tartozott, ám sajnos elveszett, mindössze egy rajz maradt róla (PROHÁSZKA 2005, 143–144). Hogy milyen lehetőségeket kínálnak még ezen források, azt két olyan lelet példáján keresztül

szeretném bemutatni, amelyek részben közlésre kerültek. Míg a tarcali lelet Hampel munkáinak köszönhetően vált széles körben ismertté, addig a muhi pusztai sírból származó állatfejes bronz karperec elkerülte a kutatás figyelmét, annak ellenére, hogy Rómer Flóris az *Archaeologiai Értesítő*ben beszámolt róla (RÓMER 1868, 20). Ráadásul ez a lelet nyitja meg a Borsod-Abaúj-Zemplén megye honfoglalás- és kora Árpád-kori leleteinek sorát, nem számítva azon híradást, amely szerint Nagyrozvággy–Futóhomokon 1850-ben kengyeles, kardos és nyerges lovas sírt találtak, amiben löherelevelű ezüstsírboglárók voltak (RÉVÉSZ 1996, 11).

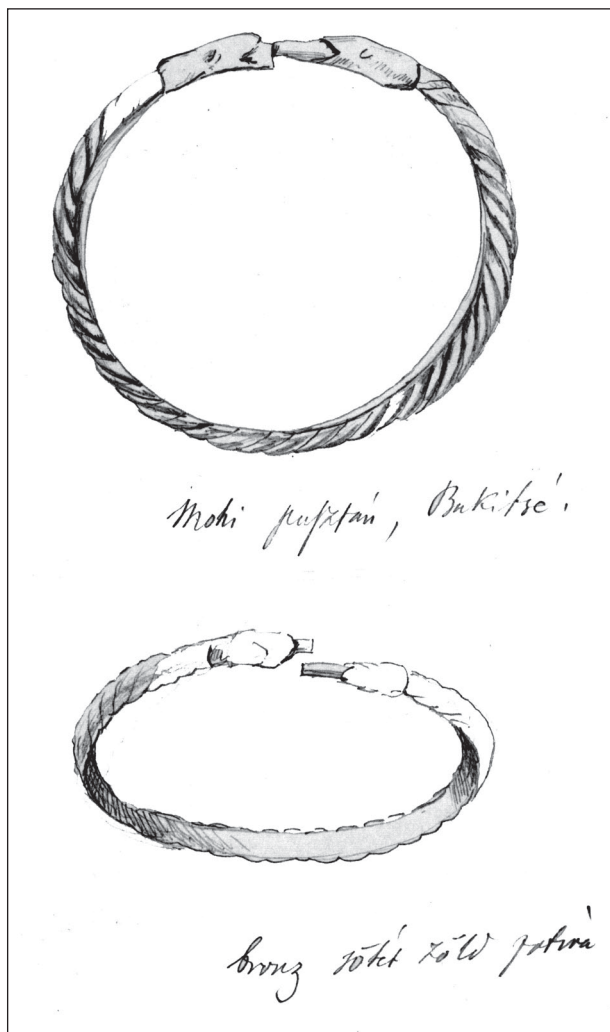
A MUHI PUSZTAI KARPEREC

Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik első ismertté vált 10–11. századi sírjáról és annak mellékletéről Rómer Flóris következőképpen számolt be az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain az Újabb régészeti leletek között (RÓMER 1868, 20):

„Mohi pusztáról (Borsod m.). Kapeller Ferencz k. tanácsos úr ajándékozott a m. n. múzeumnak egy bronz-tekercset, egy bronz-lemezt, 10 bögrét, egy agyagkanalat, cserép-földőt és egy-két agyag orsó-fejet. – Ugyanott talált egy béres egy 2”3”–2” 5” belső átmérőjű bronz-karperecset, mely még a csontokon volt. A perecz köröskörül kötél gyanánt elvonuló, mély huzásokkal van rovátkolva, végein pedig kigyófejek vannak, melyek szájukban hengeres sodronyféle darabokat tartanak. (A kigyófejek a békés-csabai karpereczeken is fordulnak elő). E karperecset Bakits János ügyvéd bírja.”

Hogy nem sorolták a 10–11. századi leletek közé a karperecset, annak okát egyrészt a kigyófejes végződés-

¹ A tanulmány az OTKA K 84159 pályázat keretében készült el.

1. kép. A muhi pusztai állatfejes karperec rajza
(Országos Széchényi Könyvtár, Budapest)

Abb. 1. Die Zeichnung des Tierkopfarmringes von Muhi-Heide
(Széchényi'sche Landesbibliothek, Budapest)

ben, másrészt pedig a rajzának hiányában kereshetjük. Muhi területéről a leletkataszter mindössze egy Árpád-kori sírt/temetőt említ Orliczky B. házánál, melynek megbolygatása során S-végű hajkarika és bronz karperec került napfényre (FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962, 55, Nr. 692). Pedig a karperecről Rómer jó szokásához híven készített egy rajzot (1. kép), amelynek közzétételét elsősorban a korabeli nyomdatechnika akadályozhatta meg. E rajz Rómer Flórisnak az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött hagyatékában található, amelyre készítője feljegyezte, hogy „Mohi pusztán” került elő és „Bakitsé”.² Maga a karperec az állatfejes karperecek csoportjába tartozik, amely a 10. század közepétől egészen a 11. század második feléig a köznépi temetők jellemző melléklete (SZÓKE 1962,

96; SZABÓ 1980, 67). 1868-ban vagy előtte Muhi pusztán egy 10–11. századi temető sírját bolygatták meg, melynek egyetlen megmentett leletéről Rómernek köszönhetően egy kiváló rajz áll rendelkezésünkre.

A TARCALI HONFOGLALÁS KORI TEMETŐ

A másik leletegyüttes, melynek előkerülési körülményeiről a tanulmány második felében lesz szó, nagyobb részében a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti gyűjteményét gazdagítja.³ Ugyanis az 1894 októberében Tarcalon előkerült gazdag temetkezés mellékleteinek java nem kallódott el, hanem a föld birtokosának köszönhetően a Nemzeti Múzeumba került. Ráadásul az előkerülési körülményekről Jóna András Archaeologiai Értesítő hasábjain megjelent levelében számolt be (JÓNA 1895), majd pedig Hampel közölte a múzeumba jutott tárgyakat (HAMPEL 1900, 712, 717, 720). Amiről azonban az irodalomban nem találunk utalást, az a leletek múzeumba kerülésének története, amelyben a véletlen és egy másik tarcali lelőhely különös szerepet játszott. Ebben az esetben, mint oly gyakran a 19. század második felében előkerült különféle korú leleteknél, a Nemzeti Múzeum munkatársai véletlenül, egy másik lelet ügyében értesültek a honfoglalás kori sírok előkerüléséről, majd a helyi lokálpatrióták bevonásával próbáltak nyomára bukkanni a tárgyaknak, illetve megszerezni azokat. Ebbe a folyamatba kínálnak betekintést azok az akták, levelek és beszámolók, melyek a Nemzeti Múzeum adattáraiban találhatók. Ezek egy részét az Érem- és Régiségtárnak a tarcali temetkezések ügyében folytatott levelezése adja, melyből sajnos hiányoznak a válaszlevelek, melyek nagy valószínűséggel az igazgatóság iratanyagába kerültek, majd megsemmisültek a Magyar Országos Levéltár 1956-ban történt bombázása során. Mégis Hampel leveleinek piszkozatai számos fontos információt kínálnak a tarcali sírokkal kapcsolatban. A másik iratcsomót Jóna András levelei, illetve feljegyzései, rajzai adják, melyekben Hampel megkeresése nyomán Tarcalon tett kutatásainak eredményeiről számolt be, mellékelve a tárgyak rajzát és leírását is.⁴ Az Archaeologiai Értesítőben megjelent cikke egyik levelének rövidített és kiegészített változata (JÓNA 1895).

Mint arról Hampel József 1894. december 4-én kelt válaszlevelének piszkozatából értesülünk, Ifj. Szabó József prügnyi községi bíró tájékoztatta a Magyar Nemzeti Múzeumot arról, hogy Tarcál területén Pelsőczy

² Országos Széchényi Könyvtár Fol. Hung. 1110/2.

³ A tarcali vezéri sír leletanyaga 2012-ben időszaki régészeti kiállításon volt látható a Herman Ottó Múzeumban.

⁴ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 331. T. IV.

János gazda birtokán „kősr” került elő.⁵ Hampel ígéretet tett a bírónak Pelsőczy felkeresésére és a kő-szerkezet megtekintésére.⁶ Valójában azonban nem a múzeum munkatársai keresték fel a lelőhelyet, hanem Hampel a lelőhely környékén élő és a Nemzeti Múzeummal kapcsolatban álló személyekhez fordult a leletkörülmények tisztázása ügyében. Az egyik ilyen személy Pap Antal, a tarczali állami faiskola kezelője, míg a másik dr. Jósza András nyíregyházi orvos, Szabolcs megye régészeti emlékeinek fáradszorgos kutatója volt (PROHÁSZKA 2005, 123–135). Paphoz már december 5-én levelet intézett, melyben a következőket kérte:⁷

„... A régiségek iránti érdeklődése, melyet szíves soraiban tapasztaltunk, arra indít, hogy a magunk részéről is egy szíves kéréssel forduljunk tisztelt Uraságodhoz. Véletlenül éppen a napokban értesültünk arról, hogy a tarczali határban Pelsőczy János gazda az ő földjén valami nagyobb kőalkotmányra akadt, mely talán krypta maradványa vagy kősr lehet, mert alatta üres a talaj és kong a kő, ha rajta járnak. Kérném t. Uraságodat hogy alkalmilag e rejtélyes kőépítményt megtekinteni és a tapasztalásait velünk közölni szíveskedjék.”

Hampel emellett azonban – mint azt az 1895. január 8-i levelének piszkozata jelzi – a földbirtokosnak is írt, akit a következőkre kérte:⁸

„Ifj. Szabó József pthrúgyi községi bíró útján értesültünk arról, hogy földjén több darab egymás mellé illesztett három vagy négy meter hosszú s egy meter vastag, a felső részén koporsó formára alakított kő van, mely szabályosan egymás mellé van illesztve és úgy kong mintha padozaton jár az ember. Még december elején írtunk Ifj. Szabó József urnak, hogy alkalmilag küldünk valakit a helyszínére hogy megtekintse a kőalkotmányt és a további teendőkre nézve adjon véleményt. Azóta két ízben azt olvastuk a napilapokban, hogy Tarczalon kősírokat bontottak föl és azokban fegyvereket s egyebeket találtak, melyek elkallódtak volna. Kérem legyen szíves írja meg hogy a híre bocsájtott sírleletek ugyanazok-e amelyekről ifj. Szabó József értesített bennünket és igaz-e hogy azok a sírleletek elkallódtak-e avagy Kegyed tulajdonában vannak még. A hírek szerint csak egy ép „sirkamra” van; írja meg kérem azt is hogy mi szándéka van erre nézve, hogy most a tél folyamán akarja-e felbontani avagy tavaszkor halaszthatja-e...”

⁵ Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár 458/1894. Ifj. Szabó József levele az iratanyagban nem található. Minden bizonynyal az igazgatóság irattárába került, amely 1956-ban az Országos Levéltárban elégett.

⁶ Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár 458/1894.

⁷ Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár 460/1894.

⁸ Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár 21/1895.

Hampel azonban még ugyanazon a napon ismét levélben fordult Pap Antalhoz, kérve segítségét:⁹

„Múlt évi december hó 5ikén arra kértük t. Uraságodat, szíveskedjék alkalmilag a Pelsőczy János gazda szölleijében lévő kőablakat stb, megtekinteni. Azóta a hírlapokból arról értesülünk, hogy a tarczali hegyoldalban „gót” és „török” sírokat bontottak föl s a sírleletek elkallódtak volna. Az a sejtelmünk hogy ezek a sírok a Pelsőczy féle telken létezett koporsókból (?) kerülhettek elé és írtunk ez ügyben Pelsőczy János gazdának, de attól tartván hogy Pelsőczy gazda talán nem szívesen forgatja a tollat azzal a kéréssel fordulunk tisztelt Uraságodhoz szíveskedjék e régiségleletek iránt Pelsőczy gazdánál kérdezősködni és bennünket arról fölvilágosítani vajjon csakugyan kallódtak-e el leletek?”

Hampel azonban nem elégedett meg ezzel és ezért magánlevélben fordult Jósza Andrásnak, segítségét kérve a tarczali sírok ügyében. Jósza szintén magánlevélben válaszolt és ezért nem került jelentése és az ahhoz mellékelte rajzok az Érem- és Régiségtár levéltárába. Szerencsére Hampel megőrizte őket és vélhetően a hagyatékából jutottak a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárába, mint a tarczali honfoglalás kori lelőhely és sír fontos dokumentumai:¹⁰

„Igen tisztelt Barátom!

Becses levelének vétele után más nap előtt kirándultam Tarczalra, és ott Gedeon főtsz. plébános urhoz szállottam, ki Abaújszabolcs megye egyes községeinek történelmével foglalkozik. Találkoztam Gróf Szirmay György úr tisztartójával Kerekes urral, és Tarczaly Dávid nyugalmazott honvédalezredes urral.

Ezen urak hallottak ugyan valamit arról, hogy Pelsőczy Jánosnak földjén valami sírokra bukkantak volna, de semmi tájékoztatást nem mondhattak.

Pelsőczynél nem is voltam, mert megtudtam, hogy a zajt csapott lelet Tarczaly alezredes úr birtokában van.

A múlt év October hónapjának végén Tarczaly David alezredes urnak öccse Lajos egy-két holdnyi – phylloxera által tönkretett szőlőjét újratelepítés céljából rigoliroztatta, a mely terület a várostól 1 ½ kilométernyire észak-északkeleti irányban az u: n: vinnai dűlőben egy fennsíkon fekszik. – A rigolirozás 70 Ctm mélységre történt. Czeper János munkás többedmagával akadt a leletre a rigolirozott területnek közepe táján.

Az alezredes urat csak akkor értesítették a leletről, mikor a sírokat már szétvették, a ki igyekezett a széthordott tárgyakat össze keríteni.

A mint Czeper János mondja négy sír volt ott párhuzamosan a rendes távolságban elhelyezve, tehát nem lehetett ez köz-, hanem családi temetőhely. A négy sír

⁹ Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár 29/1895.

¹⁰ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 331. T. IV.

mintegy 20 □ méternyi területen feküdt, ezen területen kívül sírok nem voltak.

A csontvázak fejfel nyugotnak, lábbal Keletnek kinyújtóztatott helyzetben feküdtek.

A sírok kőburkolattal nem bírtak. – Hogy koporsókorhadéknak nyomai lettek volna, arra Czeper János nem emlékezik.

Három sírban a csontvázon kívül állítólag egyéb nem találtatott.

A negyedik azonban lovas sír volt – honfoglaláskori tárgyakkal –, talán Tarczal vezér sírja.

A ló kinyújtóztatva bal oldalán feküdt, feje nyugotnak, hátulja keletnek, lábai északnak irányítva.

Közvetlen a lóháta megett ezzel párhuzamosan egy emberi csontváz, kissé baloldalra a ló felé fordulva.

A ló és ember koponya közel egymás mellett, sem előbb, sem hátrább, – sem feljebb sem lejjebb.

Czeper azt mondja, hogy az alább leírandó dísz tárgyak közül sok a ló háta körül találtatott, de nem tudja megjelölni, hogy melyek voltak azok. Azt hiszi, hogy azok a nyereg-takaro díszítését képezték.

Hogy a leírandó tárgyakon kívül mik találtattak még, nem tudni, mert a munkások sokat széjjel hordtak.

Két koponya állítólag épen van az alsó álkapoccsal együtt, melyek az egyenes mintegy 70 Ctm hosszú karddal és kengyel vasakkal együtt a szőlő pajtában vannak elhelyezve, és a melyeket az idő rövidsége miatt már nem láthattam.

A Pelsőczy-féle lelet a határnak más részében van, de ott nem voltam.

A magyar leletnek megkerült darabjai Tarczaly Dávid alezredes urnak birtokában vannak, nem akartam azokat a Szabolcsi muzeum részére elkérni, mert én leginkább csak a szabolcsi régiségekbe vagyok szerelmes. Ő a leletet kézséggel felajánlotta a magyar nemzeti muzeumnak, melyet gondosan őriz.

Én szerdán délután 6 óra 32 perckor Tarczalra szándékozom érkezni, ha valami rendkívüli eset vissza nem tart, hogy a csütörtököt a további tájékozásra fordíthassam.

Gedeon főtitiztelendő úr vendégszerető házához fogok szállani.

Igen jó lenne, ha akkorra időt szakíthatna magának, és szerencsém lehetne ottan találkozni, legalább egy csapásra szerény Kis Muzeumunkat is megtekinthetné, és engemet egyben másban tanácsával támogatna.

Nyíregyháza 1895 Január 13^{án}
mélyen tisztelő barátja
Dr. Jósá András

U: i: ha a n. muzeum a tárgyakat le nem rajzolhatná, kérem az én karczolásomat visszaküldeni, mert más példányom nincs.”

Jósának ez a január 13-án kelt levele, igaz lerövidítve és részben kiegészítve jelent meg az Archaeológiai Értesítő hasábjain (JÓSA 1895). Ugyancsak e leveléhez

voltak csatolva az általa is említett karcolásai, amely valójában a tarcali tárgyak jegyzékét takarják, melyen a tárgyak rajza mellett azok rövid leírása is megtalálható. A január 13-án kelt levelét azonban a következő sorokkal folytatta:

„Miután ezen levelet ma postára nem tehettem, és szakadt egy kis időm, engedje meg, hogy megkérhessem, helyes-e az a mit én ezen leletre való nézve gondolok.

A 27. sz. rajz alakjára ugyanolyan mint a szolyvai sírban talált nemez süvegére alkalmazott lemez. Ha jól emlékszem van ottan a n. muzeumban egy másik hasonló is, de a melynek származása ösmeretlen. Tarczaly alezredes urnál ezen darabot láttam legelőször, és elragadtatásomban rögtön honfoglaláskorinak lenni állítottam. Vajjon nem csaptam-e vak lármát?

A 8. 9. 13. 15. számhoz hasonlóknálunk is vannak a muzeumban, melyek honfoglaláskori díszítéseknek tartatnak, tehát azt hiszem hogy csakugyan magyar sírral van dolgunk.

Ha ezen feltevés helyes, azon esetben sok világot vet öseink fegyverzetére a tarcali lelet.

Látjuk belőle, hogy milyen volt a kosár nélküli kard markolat borítéka díszítése, valamint a kardhüvelyé is.

Találunk – előttem legalább – ösmeretlen díszítési motívumokat.

Megtudjuk hogy milyen nyílhegyeket használtak a gazdagok; mert hiszen a szegény magyar akkor szegényül is temetkezett.

Ha le tetszik jönni, meglehet hogy Pelsőczyt is szóra hozzuk.

Hát ha ő is magyar sírra bukkant.

Érdemesnek tartanám, ha Dr. Tewrewk Aurél úr is lejönné a craniológiai vizsgálat meg ejtésére.

Ha többen szorítjuk a dolgot, többet fogunk ki préselni.

A szabolcsi várról is szeretnék referálni, de nagyon sokat kellene írni, ha a muzeumunkban levő cseréptöredékeket be nem mutatom, melyek nézetem szerint azt igazolják, hogy a szabolcsi vár nem Szabolcs vezérnek műve, hanem a kora népvándorlási időből, vagy még valószínűbben még régiebb korból származik.

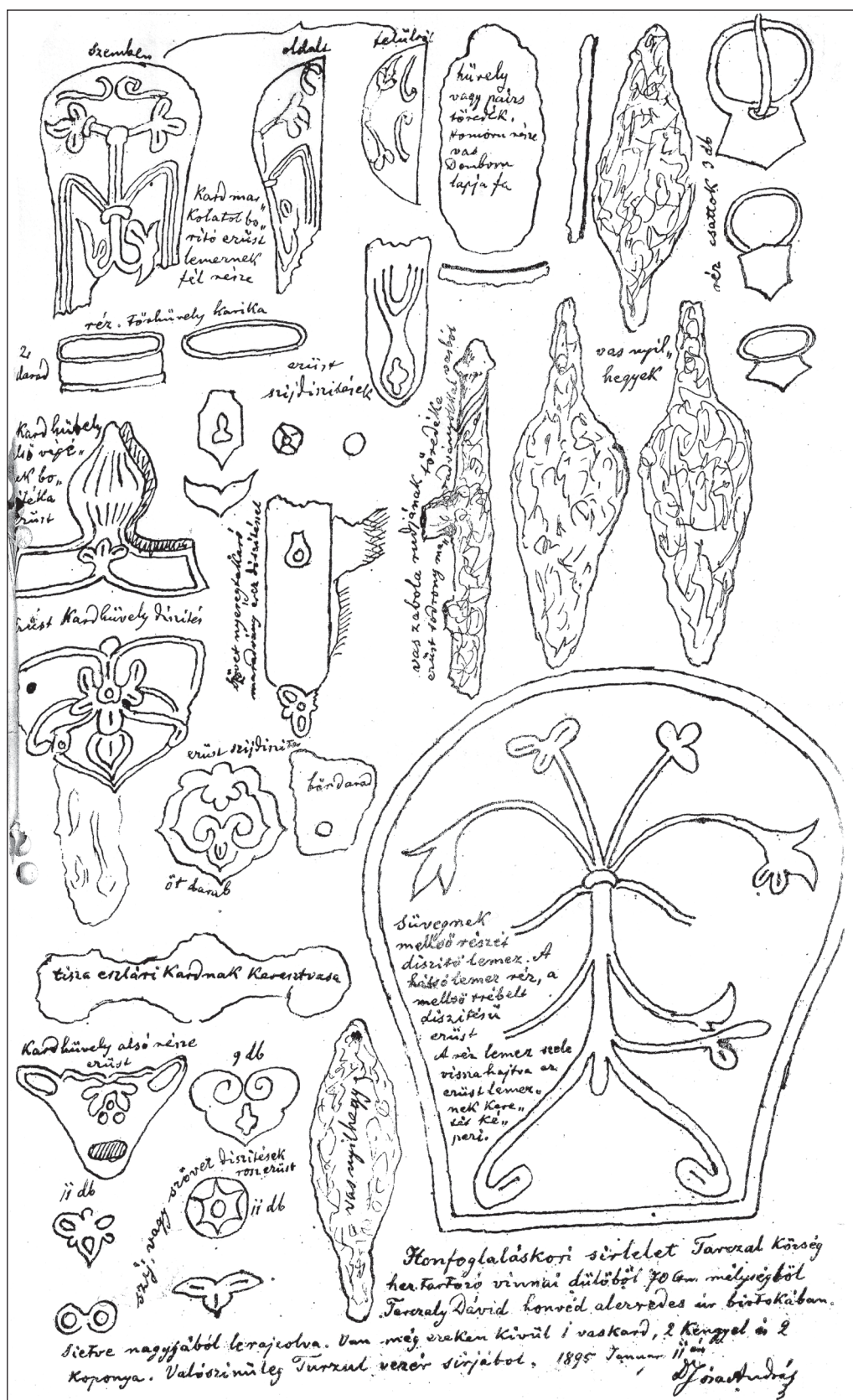
Maradtam

Kiváló tisztelettel
Jósá András

Igen kérem azonnal értesíteni, hogy letetszik-e jönni, vagy küldeni szerdán, mert igenlő esetben máshová nem fogok eligérkezni, hanem délután Tarczalra utazom.”

A levelekhez és a rajzokhoz volt még azonban csatolva Jósá összefoglalása a tarcali sírokról:

„A mult év october hónapjának végén a tarcali határban, a várostól mintegy 1 ½ kilomaternyi távolságban az u: n:

2. kép. Jóna András rajzos táblája a tarcali leletekről (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest)

Abb. 2. Die gezeichnete Tafel von András Jóna über die Funde von Tarcal
(Ungarisches Nationalmuseum, Budapest)

vinnei dülőben phylloxera által kipusztított szőlőt Tarczaly Lajos úr telepítés céljából 70 Ctm mélységre rigolírozott.

A munkások ezen területnek közepe táján, mintegy 20 □ meter területen a fenn említett mélységben négy sírra bukkantak, melyek a ma is szokásos távolságban és párhuzamosan voltak elhelyezve.

Czeper János főmunkás állítása szerint a sírok kőburkolattal nem bírtak, és arra sem emlékszik, hogy fakoporsókakorhadéka mutatkozott volna.

A csontvázak ki nyújtva feküdtek fejfel nyugotnak, lábbal keletnek.

Három csontváz mellett semmi féle műtárgy nem találtatott.

A negyedik sírban az előbbiekhöz hasonló irányban, de kissé bal oldalra fordulva egy ló is volt eltemetve közvetlen az emberi csontváz mellett.

A lónak feje szinte nyugotnak, hátulja keletnek volt, lábai északnak. Az emberi csontváz a ló gerinczével feküdt párhuzamosan. Fejük egymás mellett.

A talált díszítések részint a felzabolázott lónak, részint a vitéznek tartozékai képezték.

A lelet Tarczaly Lajos úr testvérének Tarczaly Dávid nyugalmazott honvéd alezredes urnak csak akkor jutott tudomására, mikor a sírok a napszámosok által fel lettek dugva, és a talált tárgyak nagy része széthordatott, melyek közül az alább említendő, illetve leírt tárgyakat nagy utánjarrással összegyűjtötte, és a mely tárgyakat a magyar nemzeti múzeumnak szánta.

A meg mentett tárgyak körül nem lattam az épségben maradt két ember koponyát, a kardot, és két kengyel vasat, mert azok a szőlőpajtában voltak, hova az idő rövidsége miatt már ki nem mehettam.

A többieknek rajzát és rövid leírását ide mellékelem.

Czeper Jánosnak nem egészen megbízható emlékezete szerint a süveget díszítő lemez, és a nyílhegyek az emberi csontváz térde táján voltak elhelyezve.

A kard állítólag a csontváznak jobb oldalán.

A szövettarab ott, hol a nyereg szokott lenni találtatott.

A rajzokat csak sebtében készítettem természetes nagyságban, de megérdemelnék, hogy a tárgyak pontosabb le rajzoltatnának.

Analogiák szerint a sír honfoglaláskori magyar vitéz sírja.

Azon hely hol a csontvázak találtattak magán temetkező hely lehetett, mert a két holdnyi területen több sír nem volt.

Tudtommal a nemzeti múzeumban levő két példányon és a tarczalyi süveget díszítő lemezen kívül más hasonló. A múzeumban őrzöttek egyike a szolyvai sírból került, a másik ösmeretlen szárazasú.

Ösmeretem szerint a kardmarkolatot, valamint minden valószínűség szerint a kardhüvelyt borító ezüst lemezek páratlanok, ugyszinte a szíjdíszítések nemelyike.

Nem valószínűtlen, hogy Turzul sírjával van dolgunk.”

E beszámolókhöz tartozhatott a Jósza András által készített összesítő tábla az előkerült tárgyakról (2. kép).

Hampel 1895. február 6-án kelt levelében a következőképpen köszönte meg Pap Antal segítségét, kitérve a két lelőhelyre:¹¹

„Fogadja szíves köszönetünket kimerítő leveléért, melylyel minapi kétrendbeli kérdésünkre válaszolt. A két kérdés egyike, a lovas sírra vonatkozó azóta teljesen megelégedésünkre tisztázódott, amennyiben a honfoglaláskori lovas vitéz megmentett fegyvereit és felszerelését a tulajdonos n. múzeumnak volt szíves ajándékozni. A mi a Pelsőczy féle „kőtáblák alatti üreg” dolgát illeti köszönjük szíves ígérteét hogy azt majd szemmel tartja és adandó alkalommal e hely föl kutatásában segítségünkre lesz. Azt hiszem, hogy mostanában nem igen van kilátás arra, hogy e helyet ki lehessen kutatni, de talán nem is oly sürgős, hogy ne lehessen egy kicsit várakozni, hogy egyik-másik módon a földalatti rejtélyhez hozzájussunk...”

Jósza András közbenjárásának köszönhetően a tarczali igen gazdag temetkezés megmentett mellékletei a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek, azonban további kutatás nem történt a Pelsőczy földjén talált kriptaszerű építménynél. Ugyan éppen az itt előkerült kövek voltak a kiváltói annak, hogy Hampel József a honfoglalás kori sír és mellékleteinek a nyomára bukkanjon, és ne tűnjenek el véglegesen a régészeti kutatás nagy kárára. Ám ennek ellenére sem történt meg kiásásuk, felkutatásuk, így továbbra is kérdéses, hogy mely korszakból származhatott ezen építmény.

E két leletre vonatkozó adattári és levéltári feljegyzések és rajzok jól mutatják e forrásanyag jelentőségét a korszak Borsod-Abaúj-Zemplén megyei emlékeinek kutatásában.

IRODALOM

FEHÉR Géza–ÉRY Kinga–KRALOVÁNSZKY Alán

1962 *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei*. Budapest.

HAMPEL József

1900 A honfoglalás kor hazai emlékei. In PAULER Gyula–SZILÁGYI Sándor (szerk.): *A magyar honfoglalás kútjói*. Budapest. 509–826.

HAMPEL, Joseph

1905 *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn I–III*. Braunschweig.

HAMPEL József

1907 *Újabb tanulmányok a honfoglalás kor emlékeiről*. Budapest.

¹¹ Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtár X/1895.

- JÓSA András
1895 A tarczali sírletről (Zemplén megye). *Archaeologiai Értesítő* 15, 75–76.
- K. VÉGH Katalin
1970 Honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletek a miskolci múzeumban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* IX, 79–107.
- PROHÁSZKA Péter
2005 *Kincsek a levéltárból*. Budapest.
- RÉVÉSZ László
1996 *A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez*. Miskolc.
- RÓMER Flóris
1868 Újabb régészeti leletek. *Archaeologiai Értesítő* 1, 19–20.
- SZABÓ János Győző
1980 Árpád-kori telep és temetője Sarud határában IV. [Árpádenzeitliche Siedlung und ihr Friedhof in der Gemarkung von Sarud IV.] *Az Egri Múzeum Évkönyve* 16–17, 45–136.
- SZÓKE Béla
1962 A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. *Régészeti Tanulmányok* 1. Budapest.

BEITRÄGE ZU DEN ARCHÄOLOGISCHEN DENKMÄLER DES 10–11. JAHRHUNDERTS VOM KOMITAT BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN

Schlüsselwörter: Die Zeit der Landnahme, Armreif, das Grab von Tarcál, Forschungsgeschichte

Aus dem Gebiet des Komitats Borsod-Abaúj-Zemplén (Nordostungarn) sind zahlreiche wichtige Funde der ungarischen Landnahmezeit bekannt. Obwohl der Schwerpunkt dieser auf Bodroghöz fällt, wo solche Funde bzw. Gräber zum Vorschein gekommen sind, wie der sogenannte Schatz von Tokaj bzw. die Gräberfelder von Karos. Die Veröffentlichung und die kritische Bearbeitung der landnahmezeitlichen Funde des Komitats ist eine wichtige Aufgabe für die Forschung der Epoche. Obwohl bei den heutigen Bauarbeiten ans Tageslicht gekommene Gräber meistens sehr schnell bearbeitet werden, befinden sich in den Magazinen der Museen zahlreiche Funde aus der zweiten Hälfte des 19. bzw. erster Hälfte des 20. Jahrhunderts, welche bisher entweder nicht gründlich, oder gar nicht veröffentlicht wurden. Eine kritische Bearbeitung wird dadurch erschwert, dass entweder spärliche, oder keinerlei Angaben über ihre Fundumstände bzw. -zusammensetzung zur Verfügung stehen. Wie die hier vorgeführten Beispiele zeigen, kann man in verschiedenen Archiven, Nachlässe wichtige Beschreibungen, Berichte und sogar Zeichnungen über die Funde finden.

Die hier veröffentlichten Beispiele zeigen, welche neue Angaben diese Quellen bringen können. Obwohl 1868 ein kurzer Bericht über den Armring mit Schlangenkopfen aus dem Grab von Muhi-Heide in *Archeologiai Értesítő* erschien ist, bekam der Fund keine Beachtung in Fachliteratur. Noch dazu war dieser Armring der erste gewisse landnahmezeitliche Fund des Komitats. Zum Glück blieb eine Zeichnung darüber im Nachlass von Römer erhalten, welche eine antiquarische Analyse auch ermöglichte.

Obwohl die Beigaben des Grabes von Tarcál schon mehrmals veröffentlicht wurden und über ihre Fundumstände ein kleiner Bericht aus der Feder von András Jóna in *Archaeologiai Értesítő* erschienen ist, können die Berichte und Zeichnungen von András Jóna noch immer wichtige Angaben innehaben. Die landnahmezeitlichen Funde gelangten zufällig ins Nationalmuseum. Im Winter 1894 kam eine Steinkonstruktion in Tarcál zum Vorschein, worüber sich das Nationalmuseum unterrichtet wurde. Nach mehrfacher Korrespondenz stellte sich heraus, dass auf einem anderen Ort von Tarcál auch vier landnahmezeitlichen Gräber ans Tageslicht kamen. Über ihre Fundumstände berichtete András Jóna in seinen Briefen, welche bisher nicht veröffentlicht wurden.

Prohászka, Péter